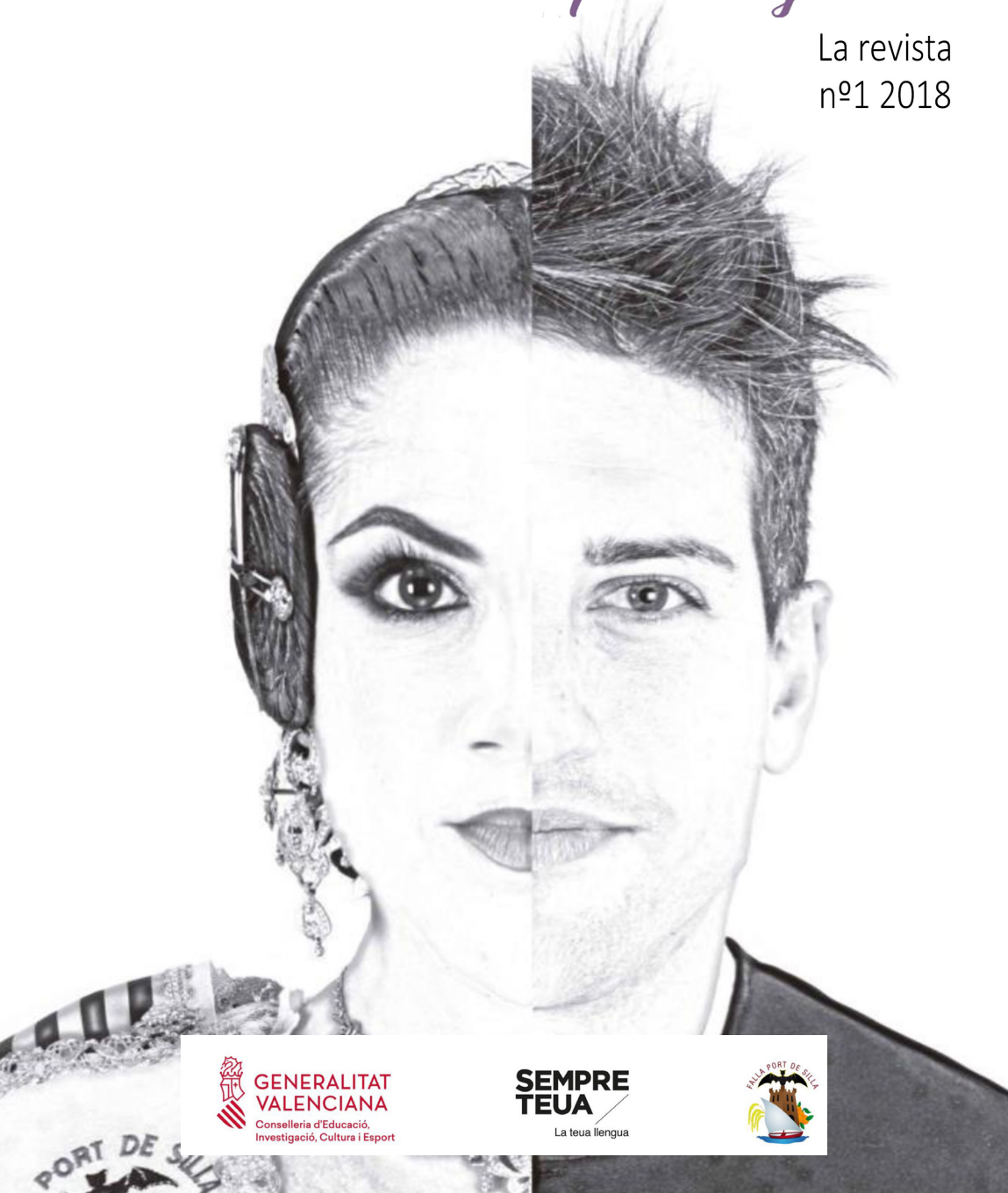

Les Falles i el valencià *per la igualtat*

La revista
nº1 2018

**GENERALITAT
VALENCIANA**

Conselleria d'Educació,
Investigació, Cultura i Esport

**SEMPRE
TEUA**

La teua llengua

PORT DE SILLA

XAVI CASTILLO NEWS!

Dissabte

17

de Novembre

A les 20:00h

Silla

Espai cultural Carmen Valero
Plaça P P l'Alteró U.E.7. 4

Organitza:

Col·labora:

SEMPRE
TEUA

La teua llengua

EDITA

Falla Port de Silla

www.fallaportdesilla.org

fallaportdesilla@gmail.com

DIRECCIÓ

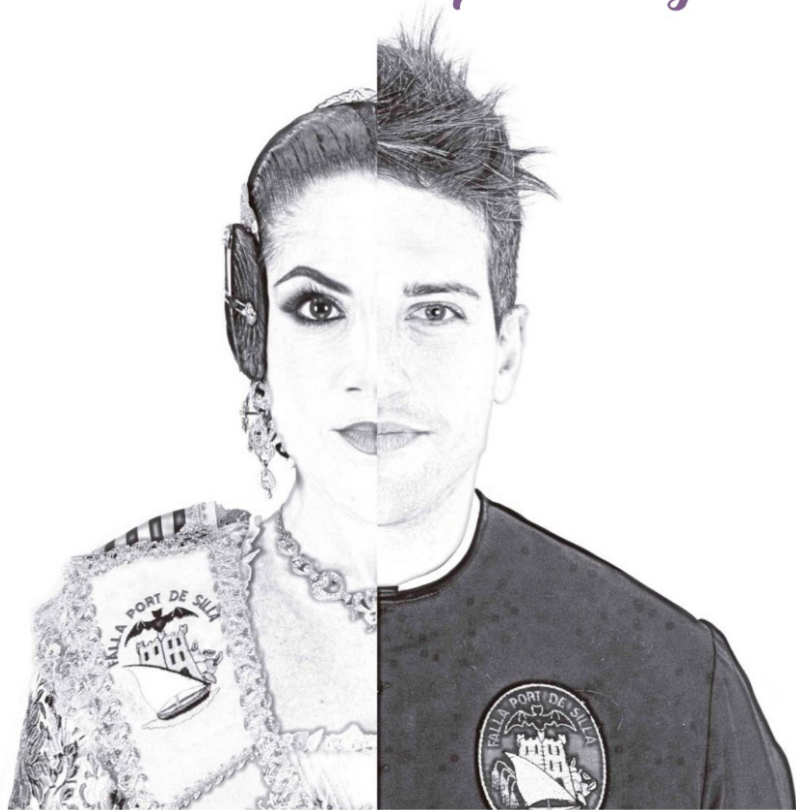
Ivan Serrador Ferrer

IMPRIMEIX

Gràficas Fortuny

Les Falles i el valencià

per la iguattat

pirotècnic o pirotècnica

tabaleter o tabalettera

Orfebre

TEIXIDOR O TEIXIDORA

artista faller o artista fallera

joier o joiera

palmiter o palmitera

CISELLADOR O CISELLADORA

Indumentarista

Florista

dolçainer o dolçainera

Gràcies a les Falles coexisteixen i evolucionen tot un seguit d'oficis artesans autòctons que creen productes únics en el món. La gran majoria de tècniques i coneixements d'aquests oficis es transmeten oralment entre generacions seguint les pràctiques gremials d'ensenyament dels o les mestres a les persones aprenents.

Sobretot a partir del ressorgir de la indumentària tradicional valenciana com a vestimenta de la festa, són moltes les professions artesanals que s'associen amb la indumentària.

Totes aquestes demostren la riquesa artesanal de la ciutadania valenciana, lligats a una tradició artesanal que ha vingut desenvolupant-se al llarg dels segles.

A continuació, us presentem una sèrie d'oficis tradicionals valencians que encara perduren i que són realitzats tant per homes com per dones, per tant, utilitzarem el gènere adequat.

Pirotècnic o pirotècnica:

És un dels oficis més característics de la Comunitat Valenciana per la seua ocupació massiva en celebracions populars i festives, tan associades al caràcter de la seua gent. Ofici pel qual mitjançant la manipulació de pólvora i colorants es confeccionen productes explosius utilitzats en espectacles que combinen artísticament la llum, el color i el so. Les Falles de Sant Josep a València i poblacions veïnes, les Fogueres de Sant Joan a Alacant i múltiples festivitats locals estan acompanyades de traques, focs artificials, petards i trons que els donen un sabor i una olor de pólvora particulars. La seua

fama li ha donat renom internacionalment, i alguns tallers han arribat a assolir els primers llocs en certàmens professionals d'àmbit mundial.

Dolçainer o dolçainera:

Persona que toca la dolçaina.

Tabaleter o tabaletera:

Persona que toca el tabalet

Orfebre (forma vàlida per al masculí i el femení) argenter o argentera:

Aquest ofici ha sigut un dels exponents més elevats de l'artesania artística, tant en el seu vessant sacre com profà, d'aquest se n'han derivat altres d'origen més modern, com els joiers i argenters. Es tracta d'un ofici pel qual mitjançant la fosa i la manipulació de metalls preciosos, com l'or i la plata, o d'altres vulgars com el bronze o el llautó, s'obtenen objectes de tipus sumptuari de formes diverses, tant per a ús profà com religiós. Artífex que exerceix l'orfebreria. Es dona com a sinònim d'argenter o argentera. L'orfebreria i la joieria són substancialment semblants i en algun període històric, la joieria va ser l'única manifestació de l'orfebreria. Com a materials bàsics utilitza l'or i la plata, l'objecte elaborat és majoritàriament una peça única, d'ús sumptuari, religiós o decoratiu.

Teixidor o teixidora

És un dels oficis artesans que millor representen l'artesania valenciana per la seua riquesa i tradició. Com a exemple pot esmentar-se el dels velluters o velluteres que treballen la seda i el gremi dels quals és prototip d'aquestes organitzacions. Aquest ofici es troba en l'origen de molts altres, fins i tot en el desenvolupament de la indústria tèxtil moderna. Treballant amb telers manuals o semimanuals i a partir de fibres naturals o artificials com a matèria primera principal, ja siguen fines, com llana, cotó, lli o seda, com bastes, a les quals pot afegir labors de randes o brodats, i obtenir peces finals molt variades com aixovars, mantes, estores i teles precioses.

Palmiter o palmitera (també ventaller o ventallera)

Persona que fa o ven palmitos (o ventalls)

Artista faller o artista fallera

Es tracta d'un dels oficis artesans més arrelat en l'àmbit valencià. L'artista combina el dibuix, l'escultura i la fusteria per a obtenir vertaders monuments festius i decoratius. Precisament en la festivitat de Sant Josep, patró dels fusters, aquesta activitat té la seua culminació anual amb les Falles de València i de multitud de pobles de la Comunitat Valenciana. Es pot dir que aquest ofici s'enquadra en l'artesania pura, ja que l'equip productiu amb què es treballa és escàs i utilitza

majoritàriament eines manuals sense complexitat tècnica. Actualment, l'activitat ha excedit l'ús festiu per a participar en l'elaboració de decorats, cada vegada de més complexitat.

Cisellador o ciselladora

Persona que cisella o maneja el cisell. El cisellament sobre fosa o d'acabat és l'acció d'eliminar els sobrants de metall que queden en les peces acabades. No és fàcil trobar persones artesanes que realitzen exclusivament aquesta funció. La mecanització ha fet que aquesta activitat siga cada vegada més industrial i, sobretot, més ràpida, per la qual cosa aquestes persones realitzen moltes altres tasques en la seua activitat diària.

Indumentarista (Forma vàlida per al masculí i el femení)

Persona que estudia la manera de vestir segons els països o les èpoques

Joier o joiera

Persona artesana que confecciona, mitjançant la manipulació de metalls nobles i pedres precioses, joies i adreços per a adorn personal. A la Comunitat Valenciana, especialment a València, tenen una gran representació i tradició. Són múltiples els tipus de joies en què la nostra Comunitat està especialitzada: adreços d'or, pedreria, perles, anells, arracades, polseres, cordons, arracadetes, agulles de pit, penjolls, collars, agulles, collarets, adreços regionals o creus. El treball del joier i la joiera és molt variat, començant amb la concepció del mateix disseny i continuant amb la preparació del motle, el gravat i el muntatge de les pedres, i està molt lligat a unes altres activitats artesanals com l'encastat, el polit o el gravat. Artífex a muntar pedres precioses sobre or i plata. Aquests objectes reben el nom de joies i són l'objecte d'aquesta activitat. Es dona com a sinònim d'argenter o argentera. Rep el nom de joia la peça d'or, plata o platí, amb perles o pedres precioses, o sense, que serveix per a adorn de les persones.

Florista (Forma vàlida per al masculí i el femení)

Persona que prepara les flors naturals d'acord amb un disseny per a adorn, formant rams, corones, centres, etc. Es dissenya el grup que es vol realitzar i se seleccionen les flors i el recipient o el suport. Es tallen les tiges de les plantes, es munten d'acord amb el disseny, utilitzant fils d'aram o un altre tipus d'utensilis per a la correcta execució dels treballs dissenyats.

Carmen Valero

una dona exemplar

El passat 11 de maig, el nostre poble, va viure un històric esdeveniment, l'acte d'inauguració del centre Cultural Carmen Valero. Un nou espai versàtil i modern, que hem estrenat després de més de 12 anys d'espera. L'edifici, que segons l'ajuntament, s'ha dissenyat amb l'objectiu que pugui acollir produccions culturals de tot tipus (entre d'altres, actes fallers) compta amb unes grades retràctils que fan d'aquest equipament un espai, adaptable a cada esdeveniment.

Més de 2.000 metres quadrats que alberga una gran sala multifuncional de més de 480 m² amb capacitat per a 424 espectadors asseguts (en graderia desmuntable) o 964 persones de peu. Aquest edifici comptarà amb un vestíbul d'accés de més de 335 metres quadrats, una aula polivalent, compartimentable en dos aules, i una altra sala multiusos de quasi 60 m². A més a més, es disposa d'una àrea de locals tècnics i administració. Tot l'edifici està construït en planta baixa i en un únic volum.

Però hui, m'agradaria parlar-vos d'una dona única, feminista i exemplar, que dona nom a aquest emblemàtic edifici.

Retrobar la vida i obra de Carmen Valero Gimeno, no només suposa donar compte d'una excel·lent persona, una dona activa avantatjada per a la seua època, i una mestra que va ser recordada amb gratitud a tots els llocs on va exercir la docència, sinó que a més a més representa un exemple de modernitat, progressisme, compromís polític i unes inquietuds socials molt diferents de les idees que predominaven entre les dones de Silla a començament del segle XX, un temps de submissió i masclisme que els coartava la capacitat de decisió, convertint-

se així i sense voler, en una precursora del feminisme. Però sobretot, cal dir que Carmen era una intel·lectual, eixe seria el qualificatiu més adequat de tots els que li pugem atribuir, doncs sempre es va caracteritzar per l'assimilació del saber i la difusió dels coneixements adquirits, d'una manera innovadora, però sense abandonar mai els principis que de ben jove la mogueren a donar la cara pel seu gènere i la seua professió.

Carmen Valero Gimeno (Silla, 23 de març de 1893 - Silla, 19 de setembre de 1962) va ser una mestra, intel·lectual, feminista i sindicalista. Fundadora del partit Esquerra Republicana a Oliva, en esclatar la guerra civil va organitzar a Oliva Dones Antifeixistes i va col·laborar també amb el Socorro Rojo per a la recaptació de diners i roba per als combatents republicans.

Valero va ser una excel·lent alumna a l'escola primària i més tard en el col·legi de la Companyia de Santa Teresa de Jesús de València, on va estudiar la carrera de Mestra Nacional. El 14 d'abril de 1913, amb vint anys, va obtenir el títol de l'Escola Normal de Magisteri amb un excel·lent, nota que ella va considerar insuficient, atès que aspirava a la matrícula d'honor, per així poder continuar els seus estudis de forma gratuïta. Va cursar els seus estudis secundaris en l'Institut Luis Vives, la seva assistència es va veure interrompuda ja que va aprovar una oposició i va ser destinada com a mestra a Novelda (Alacant).

Malgrat les limitacions que el fet de ser dona li imposava en aquella època, al llarg de la seva vida va reunir cinc titulacions, la de Mestra Nacional (1913), la de Batxiller (1918), la de Perit Mercantil (1918), la de Professora Mercantil (1920) i la

licenciatura en Ciències Químiques (1923). Una vegada es va haver instal·lat a Novelda, es va matricular a l'Escola de Comerç de València, allí va obtenir dos de les cinc titulacions: el de Batxiller amb excel·lent i el de Perit Mercantil. En la seva promoció solament hi havia nou dones d'un total de 216 alumnes.

Titulació de ciències Químiques de Carmen Valero

En aquesta època va publicar un llibre de càlcul titulat "Problemes i exercicis d'Aritmètica elemental", el qual va servir posteriorment de text a l'Escola de Comerç. Valero va optar per la branca pedagògica, des de la qual reivindicaria una educació integradora de la dona. En 1923, va sol·licitar el reingrés en Magisteri, sent destinada a Oliva. Va optar per aplicar les tècniques de Freinet, basades en els postulats laics del pedagog francès Célestin Freinet. També es va centrar a eliminar la discriminació de sexes que imposava el sistema educatiu. Els temaris oficials d'ensenyament femení de l'època s'enfocaven a les cures i tasques de la llar, en detriment de les assignatures de ciències i càlcul. Per a Valero, aquestes últimes eren fonamentals a l'educació dels individus de qualsevol sexe.

En centrar-se en la reivindicació d'una educació igualitària, a més de la defensa dels drets de la dona, aviat es va identificar amb les reformes empreses pel Ministeri d'Instrucció Pública i va passar a l'acció. Primer va col·laborar amb la Federació Universitària Escolar (VA SER) en l'organització i millora de les colònies d'estiu, sent nomenada membre d'honor en reconeixement de la seva tasca, en companyia de personalitats tan il·lustrades com Rodolfo Llopis, Teodor Llorente, Peset Alexandre, Sigfrido Blasco i Aparicio Albiñana. Una altra mostra del seu compromís social apareix quan, en companyia d'una vintena de companys, funda la Federació Espanyola de Treballadors de l'Ensenyament (FETE - UGT), al com li va dedicar bastants mesos del seu temps lliure, viatjant a València, Villena i Alacant.

A l'escola on treballava a Oliva, va fundar la revista Caputxeta Vermella, Periòdic infantil, redactat i il·lustrat per les xiquetes de l'Escola n. 1, revista que tenia per objectiu fomentar l'esperit crític i participatiu de les alumnes. El primer nombre de la revista es va publicar a l'abril de 1936 i està en línia amb els plantejaments pedagògics freinetistes.

Guerra Civil

Amb l'esclat de la guerra civil espanyola, la seva vida, igual que la de moltes altres mestres i mestres es veu truncada. El seu marit va quedar incomunicat ja que estava de viatge en el nord de Africa quan es va iniciar la revolta i el seu fill, que estava en les colònies de Bunyol, es va anar a viure amb Carmen a Oliva.

L'any 1934, va fundar el partit d'Esquerra Republicana a Oliva, amb el carnet numero 12, formant part de la presidència d'una de les taules en les eleccions de 1936, que van donar la victòria al capdavant Popular. En 1937, després de l'esclat del conflicte bèl·lic, va ingressar en el Partit Comunista, organitzant dins d'est a Oliva la secció de Dones Antifeixistes, on va ocupar la Secretaria del Comitè Local, impulsant diverses activitats culturals com una escola nocturna i la biblioteca popular. També, va formar part del Socors Vermell Internacional, col·laborant d'aquesta manera en la recaptació de diners i en un taller de confecció de roba destinada als combatents en el front, utilitzant les màquines de cosir que havien estat requisades.

Judici i sentència

L'any 1939 és depurada i processada en un consell de guerra sumarísimo. Va estar detinguda durant 8 mesos a la presó de Santa Clara. Va ser jutjada i va obtenir una sentència absolutòria, signada el 27 de desembre de 1939

“Hem d'absoldre a la processada Carmen Valero Gimeno, del delictes d'exaltació a la rebel·lió del que li va acusar el Ministeri Fiscal, en raó a no resultar provats els càrrecs que se li formulaven, havent de ser posada en llibertat tan aviat s'aprovi aquesta resolució per l'Il·lm. Auditor de Guerra de la 3ª Regió Militar.”

Sentència absolutoria de 27 de desembre de 1939

La seva absolució es deu a la gran quantitat de testimoniatsges favorables que de forma espontània va rebre la defensa, entre els quals es trobaven els alcaldes, els caps locals de Falange tant de Silla com d'Oliva, així com religiosos i gran quantitat dels seus alumnes i les famílies d'aquests. El fet de ser absolta del delictes d'exaltació a la rebel·lió no li va evitar passar per un procés de depuració professional pel qual se li condemnava a dotze anys d'inhabilitació.

Carmen torna a Silla amb el seu fill d'11 anys, desvalguda moralment, sense feina i en situació de llibertat vigilada, que era com quedaven la majoria dels "rojos" que havien patit un judici sumaríssim, no obstant, estava satisfeta pel resultat del procediment penal. Però encara no s'havia acabat el seu suplici...

Immediatament comença les gestions per reincorporar-se a l'escola, ja que tenia la plaça en propietat reconeguda per Ordre Ministerial de 27 de gener de 1940 amb una dotació de 5.000 pessetes, però no es va poder incorporar. El Tribunal de Responsabilitats Polítiques no va ser tan benivolent i li havia obert un expedient, el número 847, obligant a què el Comitè Depurador la inhabilitara del magisteri amb la prohibició expressa d'impartir qualsevol tipus de docència, corrent així la mateixa sort de milers de mestres que varen exercir en la zona roja durant els governs del Front Popular, acusats genèricament de "difondre les idees marxistes" i separats de les aules fins que provaren la seua innocència.

Ho va intentar en repetides ocasions però no li varen fer cas, era el preu que havien de pagar els funcionaris depurats: a més prestigi personal més sanció professional. Per altra banda, la relació amb el seu marit s'havia deteriorat, no el tenia al seu costat... i per ajudar a passar casa va haver de subsistir, quasi d'amagat, donant classes particulars de comptabilitat i de reforç als alumnes de batxillerat de Silla. Aquella va ser l'època més grisa de la seua vida degut a la privació professional que es va perllongar durant onze anys, però com a contrapartida va poder gaudir per primera vegada del seu poble, dels germans, les nebodes i el bon veïnatge que mai li va tancar la porta: la tia Rogelia, la tia Conxa la de Jacobo, la tia Matilde, el tio Gordet, el tio Rosaleny... i moltes més persones que encara recorden la seua educació esmerada, la discreció en el tracte i les atencions que prodigava a tots aquells que necessitaven un consell o un poc de companyia.

Un altre objectiu gratificant va ser dedicar-se a preparar el futur del seu fill "Luisito", de qui va fer un bon estudiant i un home "de profit", com es deia aleshores. Aquest xicot es va fer famós en el món de l'esport arribant a ser campió de Llevant de 100 i 400 metres llisos, i en natació també va batre un rècord creuant l'Albufera des de la Devesa al Port de Silla, en hora i mitja, una gesta que va tindre per testimonis els delegats del Club Nàutic Delfín i els paisans que l'acompanyaren en la barca: Vicent Morera, Jesús Llopis, Pepe Espuig, i son tio Adolfo Valero (diaris Levante i Marca, agost, 1952).

Després de cinc apel·lacions infructuoses, per fi, en febrer de 1951 el Jutjat Superior de Revisions dicta una resolució per la qual es podia reintegrar al magisteri, però estava controlada

de tal manera que li condicionaven la mobilitat personal i limitaven els drets professionals: “con la sanción de ejercer dentro de la provincia, no pudiendo solicitar vacantes durante dos años e inhabilitación para cargos directivos y de confianza”. Carmen comptava aleshores 57 anys, però encara li quedaven forces per continuar ensenyant, i com a bona lluitadora va acceptar una vacant a la població de Bètera. Com que ja era major i el desplaçament diari resultava molt complicat (autobús, tramvia i trenet), el pas següent va ser mudar-se a València, al carrer San José de Calasanz, on va viure activament fins que va finalitzar el període laboral reglamentari, sempre en contacte amb el món cultural i universitari. I només jubilar-se, el seu fill que estava recent casat, va intentar endur-se-la a Madrid on havia estudiat la carrera d'enginyer tècnic i treballava a l'empresa Telefunken, però després d'una temporada de viure amb els novençans, donya Carmen, d'esperit independent i ànima lliure per naturalesa, va decidir tornar a Silla per acabar plàcidament la vida que li quedava, que malauradament ja era molt poca.

Es va morir en quatre anys... el 19 de setembre de 1962 a la mateixa casa on havia nascut. Tenia 69 anys, i està soterrada al cementiri municipal.

Aquesta és la crònica agredolça d'una intel·lectual que no es tragué mai del damunt el pecat mortal de ser admiradora de D. Manuel Azaña, d'haver militat en Esquerra Republicana, de participar en la fundació d'un sindicat reivindicatiu i apostar pel treball permanent de dignificar els mestres i els alumnes. Carmen va morir en plena dictadura amb l'amarga sensació de què la lluita havia resultat estèril perquè havia topat amb

un mur reaccionari que li frenava el desig d'aplicar el progrés al món de la docència. I com tantes altres persones d'aquella generació, la seua vida va ser truncada per la guerra civil, resultant una trajectòria amb dues fases molt distintes: la primera d'estudi, de lluita i d'il·lusió pel canvi... i la segona de patiment, de frustració, de silenci... un silenci anònim imposat per la repressió i destinat a què celebritats com ella caigueren en l'oblit, que és la pitjor de totes les condemnes.

Però no ho han aconseguit... Els temps han canviat i les coses són molt diferents; gràcies al sacrifici i la llavor sembrada per persones com ella (que poc a poc anirem retrobant), la utopia pedagògica s'ha tornat realitat, i a hores d'ara, xics i xiques gaudeixen d'un règim democràtic amb les mateixes oportunitats per a l'estudi, podent elegir lliurement el seu futur. Per això no l'anem a oblidar... de cap manera.

A Silla, el seu poble natal, li hem dedicat un centre cultural, i proclamarem als quatre vents l'orgull d'haver retrobat una avantpassada tan il·lustre. A Oliva, l'historiador Joan Morell està recollint informació als arxius i entre les alumnes supervivents de “donya Carmen”, per a publicar una merescuda biografia. I a la Universitat, el lloc on tan agust es trobava, la professora Carme Agulló del Departament d'Història Contemporània també pensa incloure-la en la nòmina de mestres lluitadores per la dignitat de la professió.

D'aquesta manera esperem fer justícia a la memòria d'una intel·lectual que la història “oficial” ens havia amagat, una dona de Silla molt especial, que creix a mesura que es coneix.

